

Meissen en het Journal van Lazare Duvaux

In 1873 publiceerde Louis Courajod het *Livre-journal* (1748-1758) van de Parijse handelaar Lazare Duvaux¹. Daarmee was een belangrijke bron voor de geschiedenis van de kunstnijverheid der XVIIIe eeuw toegankelijk geworden.

Dit *Livre-journal*, een soort boekhouding, waarin iedere dag nauwkeurig de verkochte waren met de prijs en de naam van de koper vermeld werden, geeft ons een goed inzicht in wat Lazare Duvaux (ca. 1703-1758) in zijn zaak in de Rue de la Monnoie en later in de Rue Saint-Honoré te bieden had. Naast schilderijen, meubels, gouden en zilveren voorwerpen en snuisterijen vallen de steeds terugkerende vermeldingen op van in verguld brons gemonteerd Chinees, Japans, Frans en Saksisch porselein. Duvaux was daarin blijkbaar gespecialiseerd, waartoe de mode van die dagen het zijne bijdroeg.

Onder zijn clientèle zien wij het hof, de hoge adel, de financiers en sedert 1749 een figuur, die tot aan Duvaux's dood in 1758 als zijn grootste opdrachtgeefster is te beschouwen, n.l. Madame de Pompadour, de maîtresse van Lodewijk XV. Deze hoge begunstiging had tot gevolg dat de koning Duvaux in 1755 benoemde tot 'orfèvre-jouaillier du Roi' als opvolger van Claude Roussel.

Jammer genoeg verwierf het in druk verschenen *Journal* buiten de kring van hen, die zich de bestudering van de Franse kunst en kunstnijverheid tot taak stelden, niet de bekendheid, die het verdient. Dat het eveneens waardevolle gegevens bevat voor de geschiedenis van het Saksisch porselein werd, zover wij weten, door niemand opgemerkt². Op de vragen voor welke produkten van de Meissner fabriek men in Frankrijk een voorkeur had en hoeveel men er voor moest betalen, geeft het *Journal* een duidelijk antwoord. Wij zullen hier echter niet op dit aspect ingaan, maar met voorbeelden uit de verzameling van het Rijksmuseum aantonen, dat een aantal figuren en dieren in Meissen vervaardigd, met behulp van het *Journal* nader zijn te dateren. Het belang van Duvaux's boekhouding wordt nog vergroot door het feit, dat het archief van de fabriek tussen 1749 en 1764, dus juist in de periode, waarin hij zijn *Journal* schreef, een grote lacune vertoont. De voor de datering zo belangrijke maandelijkse

¹ *Livre-journal de Lazare Duvaux, marchand-bijoutier ordinaire du roy 1748-1758, Paris 1873.*

² *Op deze plaats dank ik de Heer Th. H. Lumsingh Scheurleer, die mij op het Journal attent maakte.*

Afb. 1. Twee paar Malabaren, Meissen, modellen van Friedrich Elias Meyer, 1748-1749. H. 30,5 en 32,3 cm en H. 36,3 en 35,7 cm.

werkrapporten van de modeleurs gingen uit deze periode geheel verloren.

Als wij nu nagaan wat Duvaux aan Saksisch porselein verhandelde, dan blijkt dat naast het gewone servies- en andere gebruiksgoed¹, de figurale plastiek een zeer grote plaats innam. Tot dit laatste genre rekenen wij ook de pot-pourri, een vat met een van gaten voorzien deksel, omringd of gedragen door figuren of vogels, dat welriekende stoffen bevatte en diende om een aangename geur te verspreiden. De meeste Saksische figuren en dieren gebruikte Duvaux voor de versiering van zijn vergulde bronzen, zoals pendules, wandarmen, staande twee- of drie-armige kandelaars en kronen. Allegorische groepen, de Elementen, de Seizoenen, de Vier Werelddelen of Rivieren verbeeldend, plaatste hij op rijk met rocailles versierde verguld bronzen terrassen, waarop de eveneens verguld bronzen takken staan, beladen met gekleurde bloemen van Vincennes-porselein en bekroond door kaarsenhouders.

Identificatie van de in het *Journal* genoemde stukken met bekende produkten van de Meissner fabriek is vaak uitermate moeilijk door de summiere beschrijvingen en door het feit, dat bijv. de allegorieën meer malen gemodeleerd zijn. Dat het

niettemin gelukt is enkele belangrijke gegevens te vinden, moge uit het volgende blijken.

14 april 1749 kocht de belastingpachter Augustin Bouret de Villaumont van Duvaux twee verguld bronzen voetstukken 'pour deux figures de Saxe debout, représentant des Malabares, 120 l.' (*Journal* nr. 193). Zonder twijfel zijn hier bedoeld de door Friedrich Elias Meyer gemodeleerde 'Chinese' figuren met muziekinstrumenten, waarvan wij weten, dat ze ook in Meissen onder die naam bekend stonden (afb. 1)². Of het tweede door ons afgebeelde paar zonder muziekinstrumenten, maar eveneens van Meyer en in type en kleding gelijk aan het andere paar, in Meissen ook de naam Malabaren droeg, is uit de literatuur niet duidelijk op te maken³. De figuren zijn vermoedelijk naar

¹ Opvallend is het ontbreken van gehele serviezen, terwijl ook borden slechts zes maal vermeld worden. Misschien mag men hieruit concluderen, dat de hoge adel aan zilveren vaatwerk de voorkeur gaf.

² Bij de vier Malabaren in het Rijksmuseum behoren verguld bronzen voetstukken in Lodewijk XVI-stijl; zie de afbeelding in: L. Schnorr von Carolsfeld - E. Köllmann, *Porzellan der europäischen Fabriken*, Brunschwijk 1956, afb. 86.

³ E. Zimmermann, *Meissner Porzellan*, Leipzig 1926, blz. 203, Taf. 51 noemt twee paar Malabaren, maar beeldt slechts het paar met de muziekinstrumenten af.

Afb. 2. Inktstel met klok van verguld brons, Frans, omstreeks 1750. H. 28 cm.

prenten vervaardigd, waaraan ook de vreemde benaming ontleend kan zijn. De Malabaren, bewoners dus van Malabar, de Z.W. kust van India, fungeren bij Diderot in zijn *Encyclopédie* als *pars pro toto* voor de gehele bevolking van India. De Villaumont bezat met deze figuren de meest recente produkten van de fabriek, want Meyer (1724-1785) trad de eerste juni 1748 in dienst als medewerker van de chef-modeleur J. J. Kändler, zodat de figuren in de tweede helft van 1748 of begin 1749 te dateren zijn.

Zij behoren dus tot het vroegste werk van Meyer en vertonen nog nauwelijks de stijleigenaardigheden van diens latere werk, zoals bijv. de in verhouding tot het lichaam te kleine hoofden. Wel bewijzen zij reeds door hun levendigheid en bewogen contour de grote begaafdheid van deze toen nog jonge beeldhouwer. De Malabaren verkocht Duvaux later nog twee maal: in 1750 aan Mme de Pompadour en in 1751 aan de Comte d'Egmont, beide malen op verguld bronzen voet en voor 600 l. (*J. nrs* 676 en 740).

In december 1752 (*J. nr.* 1279) en december 1753 (*J. nr.* 1628) deed Mme de Pompadour twee aankopen, die voor ons van groot belang zijn. In 1752 verwierf zij 28 verklede putti, in 1753 een apenorkest bestaande uit 19 apen en een lessenaar. De 28 putti behoren tot een grote groep van gevleugelde kinderfiguurtjes, die deels allegorieën, deels satires op diverse beroepen voorstellen¹. Zij zijn dus tussen 1749 en 1752, naar de stijl te oordelen door Kändler en zijn medewerkers vervaardigd. Het Rijksmuseum bezit een putto met een lantaarn, de nacht verbeeldend, welke geplaatst is tezamen met twee porseleinen bakjes voor inkt en zand op een in verguld brons gemonteerd lakpaneeltje (afb. 2/3). Op dit plateau staat een verguld bronzen boompje, waarin paars beschilderde houten bloempjes, twee kaarsenhouders en een klokje (gesigneerd 'de Bourdainville à Paris'); een pendule zoals Duvaux ze vaak beschrijft.

De Meissner putti waren zeer geliefd en we zien dan ook spoedig, bijv. in de fabriek van Wegely te Berlijn (vóór 1757)², copieën en varianten ontstaan. Ook van de putto met lantaarn is zo'n

Afb. 3. Putto, Meissen, tussen 1749 en 1752. H. 9,7 cm (detail van afb. 2).

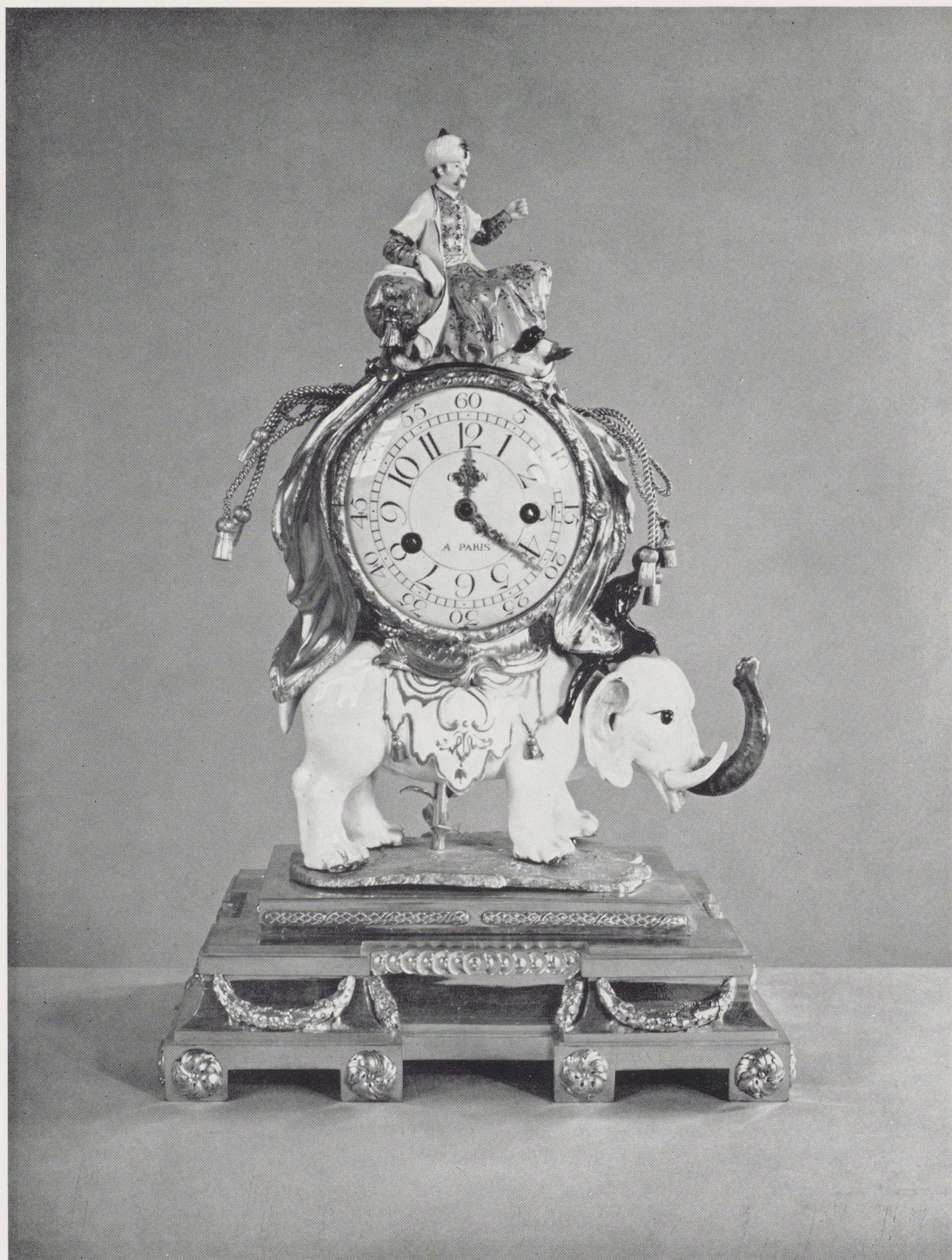
copie in Berlijns porselein bekend³. Als Saksisch fabriekaat is hij zeer zeldzaam; slechts één ander exemplaar kent de schrijver, nl. in het Prinz Georg-Palais te Darmstadt.

Verrassend is de vermelding in 1753 van het zeer populaire apenorkest, daar men dit tot nu toe bij

¹ Voor afbeeldingen zie: *Veil. Cat. Verz. C. H. Fischer, Keulen 22/25-10-1906, Taf. 8* en *Veil. Cat. Verz. L. Darmstädter, Berlijn 24/26-3-1925, Taf. 23*.

² Afbeeldingen in: R. Schmidt, *Early european porcelain as collected by Otto Blohm, München 1953, pl. 69/72* en *Veil. Cat. Verz. D. Pergamenter, Berlijn 4/8-5-1909, Taf. 15*. Het Nationalmuseum te Stockholm bezit uit de verz. I. Traugott een 30-tal van deze Berlijnse putti.

³ Schmidt, a.w., nr. 258, pl. 70.

Afb. 4. Klok van verguld brons, Frans, omstreeks 1760, de voet omstreeks 1780. H. 52 cm.
Olifant en Pers, Meissen, model van Peter Reinicke, 1743-vóór 1752. H. 26 cm.

Afb. 5. Twee drie-armige kandelaars van verguld brons, Frans, omstreeks 1750. H. 43 cm. Zwanen, Meissen, model van J. J. Kändler, 1748. H. 22 cm.

gebrek aan archiefmateriaal 'vóór 1764' dateerde¹. In 1765/66 vermeldt het fabrieksarchief correcties en reparaties aan een deel van de figuren². Een bewijs dat ze vroeger gedateerd moeten worden, bracht reeds Honey door aan te tonen dat ze reeds vóór 1756 in Chelsea gecopieerd zijn³. Het grootste deel van het orkest (19 van de 25) is dus tussen 1749 en 1753 ontstaan; vermoedelijk ook reeds de dirigent, daar Mme de Pompadour tegelijkertijd een lessenaar verwerft. Vermeldenswaard is nog het verschil in prijs tussen de putti en de apen, nl. resp. 18 l., 14 s. en 23 l. per stuk. In januari 1752 verkoopt Duvaux 'un éléphant de porcelaine de Saxe portant une figure, 216 l.' (J. nr. 1007). Bedoeld is zeer waarschijnlijk de olifant waarop een Pers en een Moor zitten, door

Peter Reinicke, een medewerker van Kändler, vervaardigd. Het museum bezit een exemplaar (afb. 4), waarbij de Pers van de olifant gescheiden is, om er een uurwerk van Gudin tussen te kunnen plaatsen. Het geheel is later in de Lodewijk

¹ C. Albiker, *Die Meissner Porzellanmanufaktur im 18. Jahrhundert*, Berlin 1959, nrs 169-171; verder afgebeeld in: *Veil. Cat. Verz. Fischer, a.w.*, Taf. 37; *Veil. Cat. Verz. S. Salz*, Berlijn 26/27-3-1929, Taf. 17 en F. H. Hofmann, *Das Porzellan der europäischen Manufakturen im XVIII. Jahrhundert*, Berlin 1932, afb. 338. Van de apen zijn navolgingen bekend in Weens porselein; zie: *Veil. Cat. Verz. Karl Mayer*, Wenen 19/21-11-1928, nrs 346-353, Taf. 105, later in de verz. Baron Eugène de Rothschild (*Veil. Sotheby*, Londen 31-5-1960, nr. 132, met afb.).

² Albiker, a.w., blz. 20.

³ W. B. Honey, *Dresden China*, Londen 1954, blz. 123.

Afb. 6. Pendule, Frans, omstreeks 1750. H. 42,5 cm. Groep van Colombine en Pantalone, Meissen, model van J. J. Kändler, 1741. H. 16,5 cm.

XVI-periode geplaatst op een verguld bronzen voetstuk, vermoedelijk om de klok te laten passen bij de vier Malabaren, die voetstukken van gelijke vorm bezitten. De olifant met dekkleed modeldeerde Reinicke in 1743¹. In welk jaar hij de figuren toevoegde was echter niet bekend. In ieder geval dus voor januari 1752.

Zwanen vermeldt Duvaux voor het eerst in februari 1749 (*J.* nr. 125) en ook later treffen wij ze nog enige malen aan, meestal als versiering van twee- en drie-armige kandelaars. Op deze wijze gemonteerd bevinden zich in het museum twee paar zwanen, waarvan wij hier het zeer rijk met bloemen van Vincennes-porselein versierde stel afbeelden (afb. 5). Deze zwanen zijn dus vermoedelijk in 1748 door Kändler vervaardigd². Onze laatste afbeelding (afb. 6) dient ter illustratie van een van de vele typische beschrijvingen van Duvaux:

'Une pendule à terrasse & ornemens dorés d'or moulu, sur un groupe de Saxe, avec des brancha-

ges en laiton verni imitant la nature, ornée de fleurs de Vincennes trèsbelles, 830 l.' (*J.* nr. 1685, gekocht door Chevalier Lambert, 21 januari 1754).

De pendule van het Rijksmuseum siert Kändlers Colombine en Pantalone, in 1741 als een variant van een gelijke groep uit 1736 ontstaan³. Het uurwerk is van François Gallois en de bloemen zijn van Vincennes-porselein. Natuurlijk willen wij niet zeggen, dat deze pendule van Duvaux afkomstig is, maar zij zou gezien de hoge kwaliteit van het brons in zijn zaak niet hebben misstaan.

¹ Albiker, *a.w.*, nr. 255. Zie mijn bespreking van dit boek in: *Mededelingenblad, Vrienden van de Nederlandse ceramiek*, nr. 18 (1960), blz. 26.

² Een datering, welke ook Honey, *a.w.*, blz. 121 op voor ons niet te controleren gronden heeft voorgeslagen. Albiker, *a.w.*, nr. 231 geeft geen datering.

³ Voor een afbeelding van de groep apart zie: *Schnorr von Carolsfeld - Köllmann, a.w.*, afb. 72 (de daar gegeven datering is onjuist).

BIJLAGE

Onderstaande lijst geeft alle bij Albiker (*a.w.*) afgebeelde dieren, waarop het *Journal* nieuw licht laat vallen.

	Albiker	Journal	Datering
Aap met jong	nrs 165, 168	nr. 1025	vóór januari 1752
Aap bij boom	nrs 166, 167	nr. 978	vóór december 1751
Apenorkest	nrs 169-171	nr. 1628	vóór december 1753
Liggende hinde	nr. 202	nr. 974	vóór december 1751
Zwaan	nr. 231	nr. 125	vóór februari 1749
Schimmel met Moor	nrs 245-248	nr. 1443	vóór juni 1753
Olifant met Pers	nr. 255	nr. 1007	vóór januari 1752